

FOSS

Foss kyrka är helgad åt Johannes Döparen och uppfördes sannolikt under 1100-talets första hälft. Under tidig medeltid var Foss kyrka en av de Bohuslänska kyrkor som hade mest jordinnehav och just denna trakt har varit mycket betydelsefull för dem som ville ha makten över det inre av Ranrike. Härifrån kunde man ha kontroll över landsvägen i nordsydlig riktning och sjöförbindelserna genom Gullmarsfjordens två djupa vikar.

Under medeltiden hölls lagmansting här för Foss lagsaga som omfattade hela det gamla Viken. Tinget hölls här fram till 1600-talet då det flyttades till Kvistrum. Spår efter tingsplatsen kan man se än idag i form av en tingshög. 2004 grävde man ur tingshögen kallad "Spelhögen". Vid utgrävningen fann man bland annat spår efter flera begravningar, brända ben efter kremeringar och ett 30-tal glaspärlor. Pärlorna är daterade till vikingatiden men begravningarna i Spelhögen är från järnåldern.

Äldsta skriftliga belägget för kyrkan är från 1157 då den isländske skalden Snorre Sturlasson skrev att Kung Eystein blev mördad och begravd vid kyrkan. Kung Eystein blev avrättad genom att bli huggen i kors i ryggen. Där hans blod rann ner på marken sprang en källa

---

upp, som kallades Helga Korskällan. Källan fanns kvar vid nuvarande vårdcentralen fram till 1950-talet då den lades igen. En andra källa rann upp, där kungen stod lik före gravsättningen. Denna källa kallas Skårkällan och den finns fortfarande kvar som Snorre beskrev den, i backen sydväst om kyrkan.

Kyrkan har fått sin nuvarande form efter en ombyggnad 1733-34, då bland annat det gamla korets sidomurar och triumfbågen revs, norr- och sydingångarna på västra sidan murades igen och en ny västport uppfördes. 1887 uppfördes tornet, innan dess fanns ett trätorn från 1754. Predikstolen är från 1617 och dopfunten från 1705. I Göteborgs historiska museums samlingar finns en madonnaskulptur av trä daterad till 1200-talet som stått i Foss kyrka. Även en gravsten från Foss kyrka finns numera i samlingarna. Gravstenen är från 1310 och har följande text (fritt översatt till nutida svenska av Sven Rydstrand): *"Här under vilas i lagmannens i Viken Thore Simonssons hustru, som avled i Herranom i Herrans år 1310"*. Thore Simonsson var lagman i Viken och ägde troligtvis en eller flera gårdar i Foss.

Takmålningarna i kyrkan är gjorda av Kristian Lundstedt och altartavlan är en oljemålning på duk med Golgatamotiv av Pehr Hörberg från 1790-talet. Enligt sägnen har korset i kyrkan skänkts av en förrymd dödsfånge som gömde sig i en bergshåla kallad Reors stuga vid Skulevik i Håby socken. Med korset köpte han sig nåd.

Träskulptur av kung
Esytein från Foss
kyrka

Under restaureringen av kyrkan 2004 gjordes samtidigt en arkeologisk utgrävning för att fastställa kyrkans ålder. Vid utgrävningen fann man bland annat ett silvermynt från 1300-talet, mynt från 1500-1600-1700-talen, kritpippor och en pärla. Under kyrkgolvet fann man människoskellett som begravts här. Att begrava människor under kyrkgolvet var ganska vanligt. Ofta var det människor av högre stånd som kunde köpa sig en begravningsplats i kyrkan. Man fann ingen grav efter Kung Eystien som många hade hoppats på. Kanske Eysteins grav försvann vid en tidigare restaurering under 1700-talet. Historieskrivaren Oedman skrev om gravarna som hittades på 1700-talet. Han skrev att under gången och koret i kyrkan fann man åtskilliga murade gravar uti vilka förnäma lik blivit begravna. Pastor Eckerstein berättade för Oedman att när några av dessa öppnades spred sig en stark aromatisk lukt av balsamerade kroppar. I gravarna hade man funnit förgyllda ekkistor och krucifix av mässing. Var dessa tagit vägen är okänt. Under en restaurering på 1800-talet fann man återigen flera gravar under koret. Däruti låg försilvrade kistor med namnskyltar där man kunde läsa att gravarna tillhörde tre av Rutger von Aschebergs barn.

Skalle under golvet i kyrkan, hittades vid utgrävningen av Foss kyrka 2004